

ПСИХОЛОГІЧНІ ПОРТРЕТИ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО ЕТНОСІВ У СУЧАСНОМУ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

PSYCHOLOGICAL PORTRAITS OF REPRESENTATIVES OF UKRAINIAN AND CRIMEAN TATAR NATIONS IN THE MODERN MULTICULTURAL SOCIETY

У статті проаналізовано роботи вітчизняних і зарубіжних авторів з проблеми сімейних цінностей у підлітковому віці й описано спробу провести дослідження психологічних особливостей представників різних етнічних груп з різними культурними укладами, що було її метою. Говорячи про методи та процедуру дослідження, варто сказати, що вищезаздане дослідження проведено серед 80 молодих чоловіків у віці від 18 до 25 років, які належали до етнічних груп українців і кримських татар (по 40 осіб із кожної групи відповідно). У дослідженні використано такі елементи інструментарію: анкету «Розвиток цілісної особистості в умовах сучасних змін» (О.І. Власова, В.С. Щербина); техніку «Шкала психологічного благополуччя Ріфф». Стаття містить теоретичний та емпіричний аналіз психологічних особливостей представників різних етнічних груп із різними культурними цінностями й укладами на прикладі представників українського та кримськотатарського етносів. У статті розглядається проблема соціально-психологічного дослідження процесів розвитку цілісності особистості в умовах сучасного суспільства. На основі припущення про наявність типів соціалізації, що відповідають різним культурним укладам, автори описують типи інтегрованості особистості. На думку авторів, можна виділити такі типи, які диференціюються відповідно до трактування цінностей соціалізації: традиційний, модерний, постмодерний. Створення психологічних портретів представників окремих етнічних груп із різними укладами дало змогу більш детально вивчити вищезазначені питання, а новизна дослідження стала поштовхом до подальшого поглибленого наукового опрацювання цієї теми. Життя в межах певного культурного укладу в етнічній групі впливає на психологічне благополуччя їх представників. Психологічні портрети складені на основі соціокультурних компонентів психологічного благополуччя.

Можна сказати, що отримані результати дали змогу встановити типовий розподіл поширеності відомих культурних укладів серед юнаків – українців і кримських татар. **Ключові слова:** родина, сімейні цінності, особистість, сімейний стиль, різні культурні уклади, традиціоналізм, модернізм, постмодернізм, психологічні портрети представників етнічних спільнот, крос-культурна психологія.

The article analyzes the works of domestic and foreign authors on the problem of family values in adolescence and describes the attempt to make a research on psychological features of different ethnic groups' representatives with different cultural modes, that was the purpose of the article. Speaking about research methods and procedure we should say that the aforementioned study was conducted among 70 young men aged from 18 to 25 years who belonged to Ukrainian and Crimean Tatar ethnic groups (35 people from each group respectively). The study used the next mentioned instruments: Questionnaire "Development of the whole personality in the conditions of modern changes" (O.I. Vlasova, V.S. Shcherbina); Ryff Psychological Well-Being Scale Technique. The article contains theoretical and empirical analysis of psychological features of different ethnic groups' representatives with different social modes on the example of representatives of Ukrainian and Crimean Tatar ethnic groups. In the article the problem of socially-psychological research of processes of development of integrity of personality is examined in the conditions of modern society. On the basis of assumption about the presence of types of socialization corresponding to the different cultural modes, the authors describes the types of integrity of personality. From the point of view of author it is possible to distinguish next types that differentiate in accordance with interpretation of values of socialization - traditional, modern, postmodern. The creation of psychological portraits of representatives of individual ethnic groups with different social styles allowed to study the above issues in more detail, and the novelty of this study would be an impetus for further in-depth scientific elaboration of this topic. Life within a certain cultural mode in an ethnic group influences the psychological well-being of ethnic representatives. The personality portraits were composed on the basis of socio-cultural components of psychological well-being. Results obtained allowed us to establish a typical distribution of the prevalence of known cultural modes among young men – Ukrainians and Crimean Tatars.

Key words: family, family values, personality, family style, different cultural modes, traditionalism, modernism, postmodernism, psychological portraits of representatives of ethnic communities, cross-cultural psychology.

УДК 159.9.019.4:001.8(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.17.16>

Мамбетова А.А.

аспірант кафедри психології розвитку факультету психології Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Шиковець С.О.

аспірант кафедри загальної психології факультету психології Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Наше суспільство дуже динамічне, кожного дня відбуваються певні трансформації умов життя, що призводить до змін у ціннісній сфері. Ці зміни відображаються у світогляді та особливостях організації життя населення. Розвиток сучасної молоді

відбувається в полікультурному світі, де люди мають риси різних суспільних устроїв. У таких умовах є дуже важливим вивчення й аналіз цінностей сучасної молоді [10].

Розвиток особистості сьогодні відбувається в умовах багатокладного суспільства,

що має динамічну надскладну структуру. Якщо раніше традиційний, індустріальний (модерний) і комунікативний (постмодерний) культурні уклади існували ієрархічно за умов сучасності співіснують, вони утворюють єдине середовище соціалізації, у якому на інституційному рівні відсутня однозначність тлумачення норм, цінностей і процедур легітимації. За таких умов взаєморозуміння між людьми досягається на рівні міжособистісного спілкування [11].

Крім того, треба пам'ятати, Україна – це поліетнічна країна. Упродовж останні вже майже шість років, після окупації Криму, на материковій Україні з'являється все більше й більше внутрішньо переміщених осіб саме з півострову, і це – кримські татари. Дослідження соціально-культурного контексту дасть можливість зрозуміти, який саме відбиток він накладає на психологічні особливості представників різних етносів. У соціально-культурному середовищі різних етносів функціонують одні й ті самі соціальні уклади, проте їх співвідношення в середовищі кожного етносу та вплив на системи етнічних чинників та особливостей є унікальними [3]. Отже, створення психологічних портретів представників окремих етнічних груп з різними соціальними укладами дасть можливість детальніше вивчити згадані вище питання, а новизна дослідження стане поштовхом для подальшого поглибленого наукового опрацювання цієї тематики [12].

Життя в рамках певного суспільного укладу в тому чи іншому етносі впливає на психологічне благополуччя представників етносу. Отже, портрети психологічних особливостей представників досліджуваних нами етносів варто компонувати на основі соціокультурних компонентів психологічного благополуччя. Тому далі ми більш детально проаналізуємо найбільш важливі тематичні доробки сучасних вітчизняних і зарубіжних учених.

Дослідження тематики формування цілісної особистості здійснюються в рамках різних предметних галузях (філософії, психології, педагогіки, соціології тощо). У класичній психології цілісність особистості розглядається як умова та механізм забезпечення психологічної, соціальної, особистісної зрілості людини. Це проявляється в здатності особистості конструювати ідентичності, самоактуалізуватися та самореалізуватися в суспільстві. У сучасних напрацюваннях позитивної психології простежуються тенденції до пошуку перспективності в розв'язанні науково-методичного завдання, пов'язаного з пошуком критеріїв цілісності особистості, потенціалу конструкту суб'єктивного благополуччя або щастя людини. Переживання щастя вказує на гармонійність і єдність, узгодженість її внутрішнього світу

й умов життя. На рівні суб'єктивної представленості людини це кореспондує з поняттям цілісності особистості як системи людина – суспільство [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Психологічне благополуччя як цілісне суб'єктивне переживання має величезне значення для самої людини, оскільки пов'язане з базовими людськими цінностями та потребами, а також із буденними поняттями, такими як щастя, щасливе життя, задоволеність життям і собою. У цій ситуації людина робить акцент на суб'єктивній емоційній оцінці людиною себе і власного життя, а також на аспектах самоактуалізації та особистісному зростанні. Найбільш вдало ці два аспекти синтезовані й охарактеризовані в шестикомпонентній теорії психологічного благополуччя К. Ріфф.

Особливої уваги з погляду факторів, які впливають на психологічне благополуччя, заслуговує теорія самодетермінації Р. Раяна й Е. Десі. Автори вважають, що особистісне благополуччя також пов'язане з базовими психологічними потребами, а саме: з потребою в автономії, компетентності й позитивними взаєминами з іншими. Під «автономією» розуміється сприйняття власної поведінки як конгруентної внутрішнім цінностям і бажанням особистості. В основі автономії лежать підтримка та відсутність контролю з боку інших людей. Компетентність – це схильність до оволодіння власним оточенням і до ефективної діяльності в ньому. Під «потребою зв'язку з іншими» розуміють прагнення до близькості з іншими людьми. Вона розвивається в тому разі, якщо людина отримує тепло й турботу від оточуючих. Отже, задоволення психологічних потреб, які прямо мають зв'язок із соціальним контекстом, підвищує рівень психологічного благополуччя, у протилежному разі рівень психологічного благополуччя знижується [6].

Велика значення у виявленні психологічного благополуччя має етнічна належність та ідентичність. Саме етнічність асоціюється з внутрішнім світом людини. Будь-яка інша якість особистості, що пов'язана з її ідентифікацією, як правило, функціональна в соціальному розумінні й частіше піддається змінюванню [7].

Етнічна ідентичність базується на спільному для групи культурному знанні, культурному досвіді, безумовно, етнічна група має право очікувати від кожної людини поведінки, адекватної її ролі як члена цієї групи. І в такому разі лише приписування індивіду подібної ролі виглядає явно недостатнім. Але варто рахуватися й із тим, що культурні підвалини (культурне знання), на яких базуються внутрішньо-етнічні відносини, набагато складніші й менш структуровані, аніж ті, на яких будуються між-етнічні відносини [9].

Специфікація етнічної ідентичності значною мірою зумовлюється не лише її суб'єктивною, а й соціальною модальністю. Так, за умов поліетнічної структури суспільства не виключається розподіл етносів за їх статусом, що, у свою чергу, уможлиблює прояв презентаційної ідентифікації (з метою досягнення вищого статусу) з більш престижною етнічною спільнотою (за збереження відданості власним етнічним цінностям). До такого розвитку подій може спонукати атмосфера не лише мікросередовища, а й держави загалом [2].

Більше того, представникам невеликих етносів узагалі властива загостреність етнічної самосвідомості, що за певних умов здатна інтенсифікуватися, а звідси – зростання вимог щодо відданості спільним груповим цінностям і посилення протиставлення власних спільнот.

В умовах суспільних змін відбувається вплив культурних укладів на особливості існування соціуму (мультикультурного середовища) країни загалом і його складників (етнічних спільнот) зокрема [3].

Виходячи із цього, варто детальніше зупинитися на понятті культурного укладу. Воно характеризує історично сталі стійкі типові риси порядку побудови та змістової наповненості нормативно-ціннісних конструктів, які притаманні соціальним групам та індивідам, виражені в матеріальних, ідеальних організаційних і символічних компонентах їх індивідуального й групового життя в умовах конкретного суспільства. Культурний уклад є конкретним історичним явищем, притаманним людській спільноті, характеризується принципами побудови, способами обміну діяльністю, матеріальною (технологічною) основою, типом цінностей і норм, соціально-історичною та просторово-часовою визначеністю. Розрізняють моноукладні й багатукладні суспільства. Україна належить саме до останніх. Залежно від способів суспільного виробництва культурологія виділяє типові культурні уклади: архаїчний, традиційний, модерновий і постмодерновий [11].

Культура в соціумі представлена певним набором цінностей і норм, історично сформованими практиками їх реалізації. Тому багатомірність соціалізаційного простору можна досліджувати через багатомірність наявних у ньому культурних конструктів. Культурні уклади самі по собі не впливають на людину, а, навпаки, індивід адаптує їх для себе, здійснює певну діяльність щодо них як умов власного буття [8].

За традиційним укладом, цінності розглядаються незалежно від людини й суспільства, а задані зовнішньою інстанцією (Богом, Природою), імператив життя, яким індивід може відповідати або не відповідати в реальному житті.

Модерністський уклад розглядає цінності як такі, що створюються в процесі спільної цілеспрямованої діяльності людей і мають імперативне, нагальне значення лише в контексті досягання спільної мети та ефективності життєдіяльності групи й індивіда. Постмодерністське тлумачення передбачає розуміння цінностей як інструменту гри з метою отримання задоволення від взаємодії в різних сферах життя. У цьому разі вони відносні, контекстуальні, орієнтовані на стан індивіда й процеси комунікації.

Постановка завдання. Отже, теоретичні факти говорять про те, що соціально-культурний контекст (культурні уклади та належність до етнічних спільнот) впливає на представників сучасного культурного середовища, який відображається в певних рисах психологічного портрету особистості. Щоб вивчити особливості цих явищ емпіричним шляхом, авторами здійснено дослідження психологічних особливостей суспільних укладів у представників українського та кримськотатарського етносу в сучасному мультикультурному середовищі України. Отже, метою статті було психологічно зобразити особистісні особливості представників досліджуваних етносів.

Методологія та методи дослідження. Вивчення соціокультурного контексту дасть змогу зрозуміти, який саме відбиток він накладає на психологічні характеристики представників різних етносів. У соціокультурному середовищі різних етнічних груп функціонують однакові культурні уклади, але їх співвідношення в середовищі кожної етнічної групи та їх вплив на системи етнічних цінностей і характеристик є унікальними. Отже, створення психологічних портретів представників окремих етнічних груп з різними культурними укладами дасть змогу більш детально вивчити вищезазначені питання, а новизна дослідження стане поштовхом до подальшого поглибленого наукового опрацювання цієї теми.

Життя в межах певного культурного укладу в етнічній групі впливає на психологічне благополуччя представників етнічних спільнот, що вивчаються. Отже, мета статті – описати психологічні характеристики представників досліджуваних етносів. Портрети повинні бути складені на основі соціокультурних компонентів психологічного благополуччя.

Вищезгадане дослідження проведене серед 80 юнаків віком від 18 до 25 років, які належали до українського та кримськотатарського етносів (по 40 осіб відповідно).

У дослідженні використовувалися опитувальник «Розвиток цілісної особистості в умовах сучасних змін» (О.І. Власова, В.С. Щербина); методика «Шкала психологічного благополуччя Ріфф».

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, серед юнаків-українців домінуючими є традиційний (50%) і постмодерний (40%) уклади (див рис. 1). Теоретично таке поєднання може створювати внутрішній конфлікт у соціумі, адже традиційний і постмодерний уклади кардинально суперечать один одному в питанні трактування цінностей. Відповідно, індивід, адаптуючи їх для себе як умови власного буття, вимушений здійснювати водночас два види діяльності, що суперечать один одному або спрямовані один проти одного. Таке наше припущення ми отримали змогу перевірити пізніше, після аналізу психологічних особливостей суспільних укладів юнаків-українців.

Разом із тим серед юнаків-кримців домінуючим є модерний уклад (60%), що гармонійно поєднується з традиційним (25%) і постмодерним (15%) (див рис. 2). Теоретично таке поєднання може створювати доволі сприятливу ситуацію в соціумі, адже підхід до цінностей, характерний для модерного укладу, знаходить спільні точки дотику з підходами традиційного та постмодерного укладів. Цей факт створює сприятливе середовище для культурного діалогу в спільноті. Таке наше припущення ми отримали змогу перевірити пізніше, після аналізу психологічних особливостей суспільних укладів юнаків-кримців.

З метою аналізу психологічних особливостей суспільних укладів юнаків – українців і кримців – нами здійснено кореляційне дослідження зв'язку культурних укладів (опитувальник «Розвиток цілісної особистості в умовах сучасних змін» (О.І. Власова, В.С. Щербина)) з факторами психологічного благополуччя (методика «Шкала психологічного благополуччя Ріфф») (див. таблицю 1).

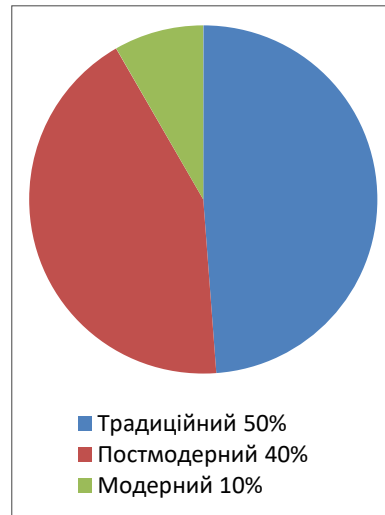

Рис. 1. Розподіл культурних укладів серед юнаків-українців

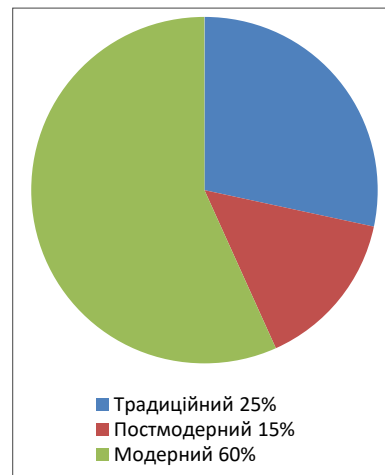

Рис. 2. Розподіл культурних укладів серед юнаків-кримців

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок культурних укладів юнаків-українців (опитувальник «Розвиток цілісної особистості в умовах сучасних змін» (О.І. Власова, В.С. Щербина)) з факторами психологічного благополуччя (методика «Шкала психологічного благополуччя Ріфф»)

Культурні уклади	Фактори психологічного благополуччя за Ріфф	Коефіцієнт кореляції	р-значення
Традиційний	Позитивні взаємини з іншими	0,68	0,001
	Автономія	-0,9	0,001
	Керування оточенням	-0,9	0,001
	Особистісне зростання	-0,9	0,001
	Мета в житті	0,7	0,001
	Самоприйняття	0,6	0,001
Постмодерний	Позитивні взаємини з іншими	0,6	0,001
	Автономія	0,9	0,001
	Керування оточенням	-0,9	0,001
	Особистісне зростання	0,6	0,001
	Мета в житті	0,6	0,001
	Самоприйняття	0,9	0,001

Отже, ми отримали портрет психологічних особливостей досліджуваних юнаків-українців, які обрали панівні в спільноті українців культурні уклади. Цей аналіз дав нам змогу розвинути опрацювання припущення про особистісні психологічні особливості осіб, які належать до тих чи інших культурних укладів.

Отже, юнакам-українцям, які обрали традиційний культурний уклад, притаманний середній рівень позитивних взаємин з іншими (середня сила кореляції); низький рівень автономії (обернена кореляція); низький рівень управління середовищем (обернена кореляція); низький рівень особистісного зростання (обернена кореляція); середній рівень цілі в житті (середня сила кореляції), де рівень цілі в житті був середнім, середній рівень самоприйняття (середня сила кореляції).

Юнакам-українцям, які обрали постмодерний культурний уклад, притаманний середній рівень позитивних взаємин з іншими (середня сила кореляції); високий рівень автономії (сильна кореляція); низький рівень управління середовищем (обернена кореляція); середній рівень особистісного зростання (середня сила кореляції); середній рівень цілі в житті (середня сила кореля-

ції); високий рівень самоприйняття (сильна кореляція).

Проте отримані результати розподілу вираженості факторів психологічного благополуччя відповідно до культурних укладів дещо відрізняються від розподілу вираженості факторів психологічного благополуччя відповідно до етнічних цінностей юнаків-українців (див. рис. 3), що говорить про відмінності світогляду культурних укладів та етнічних спільнот і неможливість сліпого прийняття перших останніми без ретельного опрацювання і творчого підходу.

Для українських юнаків характерні середній рівень позитивних взаємин з іншими, максимально високий рівень автономії, досить низький рівень управління середовищем, середній рівень особистісного зростання, низький рівень цілей у житті (на думку респондентів, на це впливають соціальні та політичні фактори життя в країні), середній рівень самоприйняття.

Також ми отримали портрет психологічних особливостей досліджуваних юнаків-кримців, які обрали панівні в спільноті кримців культурні уклади (див. таблицю 2). Цей аналіз дав нам змогу розвинути опрацювання

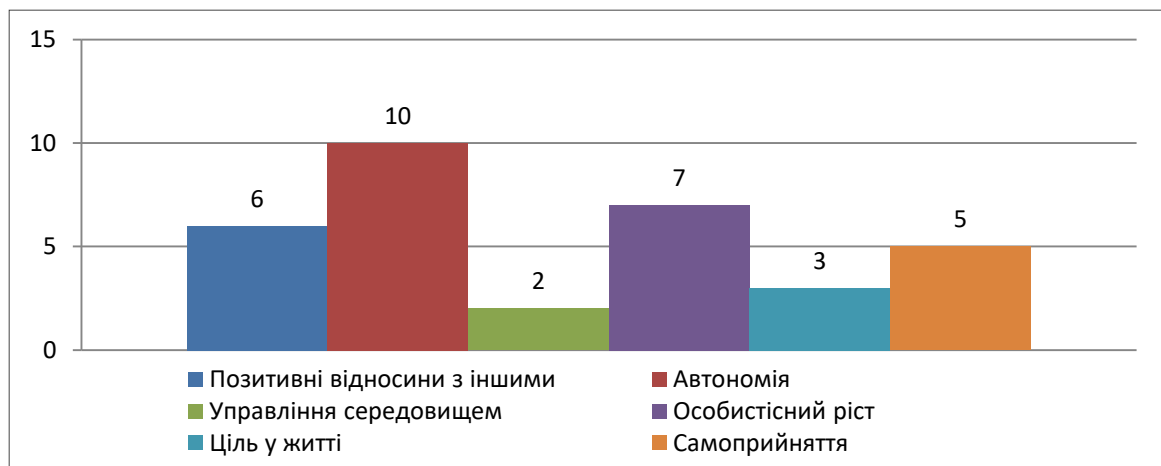

Рис. 3. Розподіл факторів психологічного благополуччя серед юнаків-українців відповідно до етнічних цінностей (за шкалою психологічного благополуччя Ріфф)

Таблиця 2

Кореляційний зв'язок культурних укладів юнаків-кримців (опитувальник «Розвиток цілісної особистості в умовах сучасних змін» (О.І. Власова, В.С. Щербина)) з факторами психологічного благополуччя (методика «Шкала психологічного благополуччя Ріфф»)

Культурні уклади	Фактори психологічного благополуччя за Ріфф	Коефіцієнт кореляції	p-значення
Модерний	Позитивні взаємини з іншими	0,9	0,001
	Автономія	0,7	0,001
	Керування оточенням	0,9	0,001
	Особистісне зростання	0,6	0,001
	Мета в житті	0,9	0,001
	Самоприйняття	-0,9	0,001

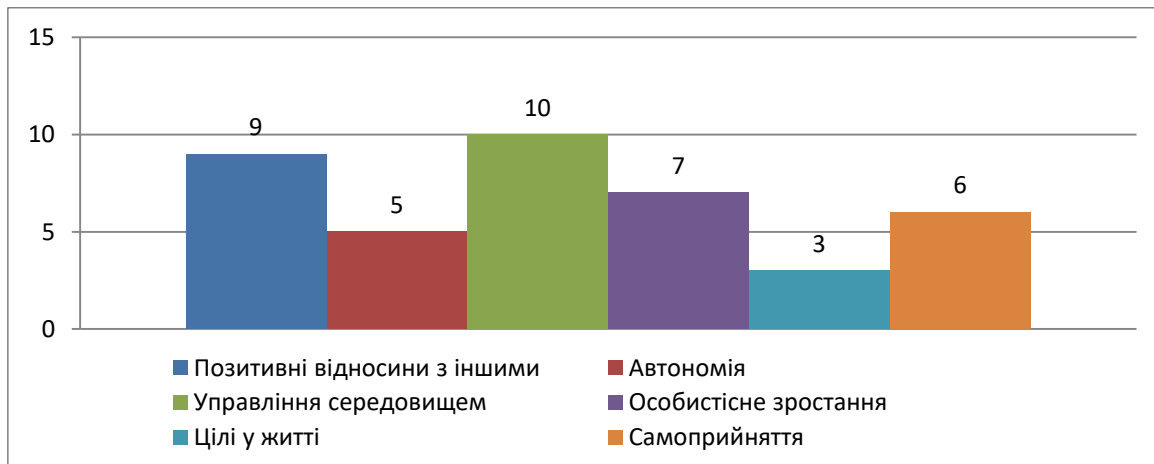

Рис. 4. Розподіл факторів психологічного благополуччя серед юнаків-кримців відповідно до етнічних цінностей (за шкалою психологічного благополуччя Ріфф)

припущення про особистісні психологічні особливості осіб, які належать до тих чи інших культурних укладів.

Отже, юнакам-кримцям, які обрали модерний культурний уклад, притаманний високий рівень позитивних взаємин з іншими (сильна кореляція); середній рівень автономії (середня сила кореляції); низький рівень управління середовищем (обернена кореляція); середній рівень особистісного зростання (середня сила кореляції); високий рівень цілі в житті (сильна кореляція); низький рівень самоприйняття (обернена кореляція).

Проте отримані результати розподілу вираженості факторів психологічного благополуччя відповідно до культурних укладів дещо відрізняються від розподілу вираженості факторів психологічного благополуччя відповідно до етнічних цінностей юнаків-кримців (див. рис. 4), що говорить про відмінності світогляду культурних укладів та етнічних спільнот і неможливість сліпого прийняття перших останніми без ретельного опрацювання та творчого підходу.

Для кримськотатарських юнаків характерний досить високий рівень позитивних взаємин з оточуючими, середній рівень автономії, максимальний рівень управління середовищем, високий рівень особистісного зростання, низький рівень цілей у житті (на думку респондентів, на це впливають соціальні й політичні фактори в країні) та середній рівень самоприйняття.

На прикладі отриманих результатів видно, що особливості факторів психологічного благополуччя, притаманні культурним укладам, далеко не завжди відповідають особливостям факторів психологічного благополуччя, притаманних окремим особам чи групам. У зв'язку з цим важливим завданням є подальше вивчення взаємодії цінностей етнічних груп і культурних укладів. Очевидним фактом є те, що індивід може змінювати власний ціннісний

код, приймаючи ціннісний код певного укладу. Ці самі процеси можуть бути характерними й для етнічних груп. Детальне їх вивчення та можливість подальшого коригування через освітні й розвивальні стратегії є метою наших подальших досліджень.

Процес проведення нашого дослідження розділений на два напрями:

1. Проведення емпіричного дослідження щодо поширеності культурних укладів серед юнаків – українців і кримців.

2. Створення психологічних портретів представників українського та кримськотатарського етносів у сучасному мультикультурному середовищі.

У такому крос-культурному підході, на наш погляд, і полягає унікальність цього дослідження порівняно з досвідом інших дослідників [8; 10; 3].

Дослідження проводилося в кілька етапів. На організаційному етапі була розроблена теоретична інформація щодо проблеми стилів культури та факторів добробуту для різних етнічних груп. На другому етапі проводилися емпіричні дослідження з використанням стандартизованих методик. Наступним етапом була обробка й інтерпретація результатів.

Крім того, існують обмеження в отриманих результатах. Гіпотеза дослідження була перевірена лише на юнаках із українського та кримськотатарського етносів. Однак також перспективним є вивчення ситуації в етнічних групах загалом. Це дослідження відкриває потенціал для подальших наукових напрацювань і підкреслює актуальність обраного напрямку роботи.

Висновки з проведеного дослідження. Теоретичні факти свідчать про те, що соціокультурний контекст (культурні атитюди й належність до етнічних спільнот) впливає на представників сучасного культурного середовища, що відбивається на певних особливостях

психологічного портрету особистості. З метою вивчення особливостей цих явищ емпіричним шляхом автори дослідили психологічні особливості представників українського та кримськотатарського етносів у сучасному мультикультурному суспільстві України.

Отримані результати доводять необхідність подальших досліджень в обраній галузі. Ми виявили доцільність пошуку сильних позитивних факторів, які можуть бути використані для створення інструментів для позитивного впливу на молодь з метою її налаштування на успішну діяльність, збереження власних етнокультурних цінностей в умовах адаптації до викликів сучасного суспільства.

Нині це питання є актуальним, оскільки етнокультурні цінності – це важливий набір понять, установок, почуттів і мисленневих патернів, які дають людині стимул діяти певним чином задля досягнення, збереження чи відновлення особливостей і патернів взаємодії, передбачених цими цінностями та культурним кодом ідентичності. Це значно підвищить ефективність професійної діяльності й забезпечить розвиток позитивної ідентичності й установаження позитивної соціальної взаємодії та ресоціалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The types of personal integrity of the modern Ukrainian multicultural society / I.V. Ananova, O.I. Vlasova, A.S. Hulenko, I.V. Danyliuk, K.-M. Fadieieva, V.L. Shcherbyna. *Socio-economic sciences and challenges of modern technology and planetary communication: International Conference on ICT Management for Global Competitiveness and Economic Growth in Emerging Economies ICTM 2015*. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=2469326.
2. Bulatevich N., Mambetova A. Psychological peculiarities of parenthood apprehensions of Ukrainians and Crimean Tartars. *International Journal of Education & Development*. 2018. № 1. P. 13–24.
3. Danyliuk I.V., Kozytska I.V., Shykovets S.O. The cultural syndrome “Individualism – collectivism” and its psychological peculiarities including well-being of regional communities – representatives in Ukraine. *Fundamental and applied research in practice of leading scientific schools : Scientific journal*. 2018. Vol. 30. № 6. P. 55–61.
4. Онищенко В. Розвиток цілісності спрямованості особистості підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія»*. 2019. Вип. 1. Том. 10.
5. Ryan R., Deci E. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychology*. 2000. Vol. 55 (1). P. 68–78.
6. Ryff C.D., Keyes C.L.M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69. P. 719–727.
7. Ryff C.D., Singer B. Human health: new directions for the next millennium. *Psychological Inquiry*. 1998. Vol. 9. P. 69–85.
8. Щербина В.Л. Цілісність особистості в умовах багатокладного суспільства. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : збірник наукових праць. Київ : Логос, 2014. № 1 (22) С. 165–172.
9. Shykovets S.O., Mambetova A.A. Psychological features of the representatives' identity in the regional communities of Ukraine and Poland. *Naukovyi Visnyk Khersonskoho Derzhavnoho Universytetu. Psykhologhiia – Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychology*. 2018. Vol. 3. № 1. P. 142–148.
10. Вакуленко О. Оновлення ідентитетів: упроблемнення соціально-психологічного дискурсу. *Психологія і суспільство*. 2016. С. 105–114.
11. Власова О.І., Фадєєва К.-М.О., Гуленко А.С. Психологічний конструкт цілісності особистості в контексті методології філософії екзистенціалізму та екзистенційної психології. URL: <http://fund-issled-intern.esrae.ru/5-60>.
12. Vlasova O.I. (2019). Influence of internet dependency on young people self-actualization. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*. 2019. № 1. P. 5–12.